

МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

*Адашинська Катерина Віталіївна,
студентка I курсу магістратури, педагогічного факультету,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

*Науковий керівник:
Сойко Інна Миколаївна,
к. пед. наук, доцент кафедри педагогіки
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИСУ ТА ПУНКТУАЦІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У сучасних умовах становлення України і створення Нової української школи важливе значення відводиться вивченню української мови, що має свою специфіку та забезпечує формування і розвиток таких ключових компетенцій, як: комунікативна, соціальна, загальнокультурна, уміння вчитися. Мета і завдання вивчення української мови, вивчені державними вимогами до рівня загально освітнього розвитку молодших школярів, полягає як в опануванні грамоти, тобто початкових умінь читати і писати, так й у мовленнєвому розвитку молодших школярів – умінні висловлюватися в усіх доступних формах, типах, стилях мовлення.

З огляду на вищезазначене, треба усвідомити, що особливе місце у формуванні мовної особистості, як того вимагає Державний стандарт початкової освіти, займає вивчення двох взаємопов'язаних розділів: синтаксису та пунктуації. Правильне структурування курсу української мови спрямоване не тільки на підвищення рівня теоретичних та практичних умінь і навичок у засвоєнні системи мови, а й на формування мовної особистості, культури спілкування і цілісного світогляду. Ці завдання деякою мірою забезпечуються вивченням синтаксису і пунктуації, адже цей курс можна вважати центральним.

Вивчення даної проблеми займалися такі вчені й педагоги, як С. Абакумов, Т. Аржанцева, М. Баранов, Г. Блінов, С. Булич, Л. Буховський, О. Біляєв, М. Вашленко, О. Востоков, Я. Грот, В. Горяний, Л. Григорян, Н. Дика, А. Дудніков, С. Єрмоленко, Н. Іванецька, Є. Істріна, Г. Козачук, Н. Ковальчук, І. Кухарчук, В. Мельничайко, В. Озорська, І. Олійник, О. Пешковський, К. Плиско, М. Смотрицький, О. Теучов, Г. Фірсов, Р. Христіанінова та інші, що підтверджує той факт, що методика роботи над елементами синтаксису та пунктуації в початковій школі є актуальною проблемою сучасної лінгводидактики.

Робота над синтаксисом та пунктуацією починається в початкових класах, де учні отримують початкові уявлення про елементи синтаксису, оволодівають знаннями про пунктуаційні норми. Проте, пунктуація має й інше

функціональне призначення. Вона вказує на змістові відтінки висловлення, на емоційність, схвильованість мовлення [3, с. 4].

Вивчення синтаксису в початкових класах набуває особливого значення. Це насамперед пояснюється метою уроків української мови: допомогти дітям оволодіти нормами граматичної будови рідної мови, збагатити мовлення різноманітними формами і способами висловлювання думки, підвищити рівень розвитку зв'язного мовлення [4, с. 6].

Підготовка до сприймання синтаксичних категорій здійснюється практичним шляхом. Діти вживають у своєму мовленні синтаксичні конструкції, за допомогою практичного досвіду розрізняють їх за функціональним призначенням. Знання з синтаксису закладаються початковою школою, далі розширюються пропедевтичним курсом у 5 класі.

Під час опрацювання будь-якого синтаксичного матеріалу в центрі уваги мусить бути поняття синтаксичного зв'язку, засоби зв'язку між компонентами синтаксичних одиниць. Ці ж питання з'ясовується і при вивченні ряду несинтаксичних тем. Так, у процесі вивчення морфології з'ясовується, що для зв'язку слів у словосполученні і реченні служать закінчення слів, прийменники разом з відмінковими закінченнями, що синтаксичні одиниці різних структурних рівнів можуть поєднуватись за допомогою сполучників сурядності і підрядності, що з цією ж метою вживаються і повнозначні частини мови – займенники і прислівники, які у цьому випадку виступають як сполучні слова.

У курсі синтаксису ці відомості закріплюються і поглиблюються. Крім того, в учнів формується поняття про роль інтонації і порядку розташування елементів як засобу вираження смислових і граматичних зв'язків між мовними одиницями, а також удосконалюється вміння користуватися цими засобами.

Істотна роль у мовленнєвому розвитку молодших школярів та їхній мовній освіті належить пунктуації. Без її знань практично неможливо оволодіти українською мовою. Пунктуація допомагає тому, хто пише, передавати свої думки, а тому, хто читає, – правильно сприйняти написане.

Передумовою успіху у навчанні пунктуації є постійна увага до її призначення, до функцій розділових знаків. Подібні відомості шкільною програмою не передбачені для теоретичного вивчення і, отже, не викладені у підручниках. Але при раціональній організації навчання такі уявлення формуються в учнів практично. Вже в роботі над текстом «Букваря» звертається увага на те, що речення відділяються одне від одного розділовими знаками, що вибір знака залежить від призначення речення, від його інтонації. У подальшій роботі з класом учитель неодноразово має змогу розкривати роль розділових знаків у більш складних випадках їх уживання. Поступово учні усвідомлюють, що призначення пунктуації полягає в тому, щоб разом з іншими елементами мови (словами, граматичними формами слів, синтаксичною структурою) в писемному мовленні служити вираженню думок і почуттів, привчаються вдумливо ставитись до розділових знаків як при читанні і відтворенні готового тексту, так і в процесі самостійного писемного мовлення.

Перелік основних положень, які мають опанувати діти молодших класів із синтаксису та пунктуації, досить детально описано в програмі української мови:

- визначальним умінням, яке має бути сформоване на початковому етапі навчання мови, є орфографічна і пунктуаційна зіркість: уміння бачити в тексті особливості графічної форми слова, помічати пунктуаційні знаки у простих випадках, усвідомлювати їх роль у реченні;

- правильне інтонування речень, у кінці яких стоять різні розділові знаки;

- поділ зв'язного висловлювання на речення;

- поділ речення на слова, побудова графічних моделей речень;

- поширення речень іншими словами за змістом;

- практичне засвоєння розділових знаків: крапка, кома, знак питання, знак оклику;

- уміння зіставити речення за певною ознакою (речення, що містить запитання, прохання, наказ, спонукування до дії);

- уміння визначати в реченні головні члени (підмет і присудок) та другорядні (без поділу їх на види);

- уміння будувати речення (прості і складні, зі звертанням та однорідними членами);

- читання, правильне інтонування речень, які містять звертання, однорідні члени речення;

- уміння вживати крапку, знак питання, знак оклику та кому перед а, але під час диктанту та спілкування;

- самостійно складати різні типи речень за метою висловлювання [4, с. 10].

Утворюючи речення за поданими зразками і схемами, учні практично засвоюють сполучники і сполучні слова, якими зв'язуються частини складного речення, набувають пунктуаційних навичок [4, с. 11].

Поетапне вивчення синтаксису та пунктуації дозволяє забезпечити послідовність між молодшою і середньою школами; створити умови для посилення практичної цілеспрямованості у вивченні цих розділів для формування більш стійких синтаксичних та пунктуаційних навичок і більш глибокого вивчення систематичного курсу.

Щодо вивчення словосполучення, то молодші школярі не ознайомлюються зі словосполученням на рівні синтаксичного поняття. Однак підручники для 2 – 4 класів містять багато практичних завдань з розвитку мовлення, які передбачають різноманітні навчальні дії зі словосполученнями. Мета цих завдань – організувати вивчення частин мови на синтаксичній основі і тим самим тісніше пов'язати вивчення морфології та синтаксису. Практичні вправи на побудову словосполучень, на виділення їх з речень сприяють динамічнішому розвитку мовлення учнів, збагачення його новими засобами синтаксичного зв'язку і на цій основі – більш осмисленому вивченню таких важливих для мовленнєвого розвитку тем, як відмінювання іменників і прикметників, змінювання дієслів за часами і особами, практичне

ознайомлення з прислівниками, їх найголовнішою морфологічною ознакою – незмінюваністю.

Сучасна методика пропонує два підходи до роботи над словосполученням. Треба показати молодшим школярам, що, з одного боку, словосполучення, як і слово, є будівельним матеріалом для складання речень і тому його можна вивчати як складову частину речень, а з іншого боку, над словосполученням можна працювати і поза реченням, розглядаючи його на семантичному рівні як різні види складних назв. Саме в цих двох аспектах і розроблено вправи зі словосполученнями в нових підручниках з української мови.

Методика вивчення синтаксису і пунктуації взаємопов'язана. Так як, вивчаючи той чи інший підрозділ синтаксису ми обов'язково наголошуємо на тих пунктуаційних нормах, які слід вживати при їх вивченні.

Отже підручники з української мови для початкової ланки освіти побудовані згідно з вимогами програми, а також з урахуванням вікових особливостей учнів. У підручниках міститься як теоретичний так і практичний матеріал. Програмові вимоги реалізують підручники з української мови для початкових класів, які подають визначення різних понять, формують орфографічні, пунктуаційні та інші правила, містять дидактичний матеріал. У підручниках подана система тренувальних вправ, виконання яких як у класі, так і вдома покликане виробити в учнів уміння і навички високої мовної культури. Значну увагу приділено збагаченню лексики учнів і розвитку зв'язного мовлення в процесі початкового вивчення синтаксису та пунктуації. Роботу над розділом «Речення» слід розглядати як важливий напрям в удосконаленні граматичного ладу мовлення молодших школярів [1, с. 102-103].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А.М. Методика навчання української мови в початковій школі: Навч. посібник для студ. пед. інститутів. К.: Вища школа, 1993. 256 с.
2. Біляєв О.М., Мельничайко О. І., Пентилюк М. І., Передрій Г. Р., Рожило Л. П. Методика вивчення рідної мови в школі. К.: Рад.школа, 1997. 268 с.
3. Біляєв О.М. Синтаксис і пунктуація //Укр.мова і літ. в школі. 1991. №10, С. 3 – 8.
4. Булаховський Л. Українська пунктуація. Розділові знаки. К. Л. 1947. 107 с.